

Den tyske filosofen Jürgen Habermas har sagt at hvis man ikke har en felles samtale, har man heller ikke noe felles samfunn. Jeg tror vi er mange i dag som ser med dyp uro på samtaleklimaet. Sterke krefter i samfunnet drar i polariserende retning. Sosiale medier har utviklet seg fra en demokratisk åpen arena, der alle kunne komme til orde, til en tidvis brutal debattarena som i stor grad fremmer ekkokammereraderi og bidrar til at vi først og fremst får bekreftet egne synspunkter. Den andre blir fort en idiot det ikke er verd å ta på alvor. Effekten er at det store fellesskapet, samfunnsfellesskapet i systematisk grad bygges ned. Vi får mindre kunnskap om hverandre, dermed mindre forståelse for hverandre og dermed mindre fellesskap. Dette er en utfordring for våre politikere og det er en utfordring for hver enkelt oss.

For samfunnet trenger mer fellesskap, ikke mindre. Og her håper jeg alt som skjer i forbindelse med tusenårsmarkeringene kan være en mulighet. Som en arena for å bygge kunnskap og forståelse, som en kraft i å bygge fellesskap. Jubileene handler om fortellinger, og det er på mange måter fortellingene som binder oss sammen. Fortellingene om hva slags land Norge ha vært, hva slags land det er og hva det kan være. Disse fortellingene åpner nettopp for muligheten om en felles samtale, som Habermas peker på. Tusenårsjubileet har kraft i seg til å bli enda større og viktigere – hvis vi satser på det. Men hvordan kan nasjonaljubileet bli en mulighet til å skape en slik felles samtale? Å være fortrolig med det mennesker har følt, tenkt og trodd, utvider rommet for innsikt og handling, og minner om at verden stadig endrer seg. Jubileene er en mulighet for oss som samfunn til å løfte blikket.

Vi trenger et bredt eierskap til jubileumsmarkeringene, akkurat som vi trenger et bredt eierskap til kristendommen og kulturarven. For nasjonaljubileet er vanskelig å tenke seg uten fortellingen om hvordan innføringen av kristendommen for tusen år siden, endret og preget Norge. Vi må selvsagt også løfte frem den kritiske fortellingen, blant annet om hvordan kristendommen ble bruk (og det vil si misbrukt) til å stenge Den andre ute. Da hører fortellingen om kirkens rolle i forbindelse med jødeparagrafen og munkeforbudet i Grunnloven med. Da hører også kirkens rolle som en del av statens fornorskningsspolitikk overfor samer, kvener og skogfinner med. Da hører det med at kirken i 1972 fortsatt støttet at sex mellom menn skulle være forbudt. For å nevne noen eksempler.

Det er viktig at fortellingen om Norge i tusen år ikke får preg av en ekskluderende markering eller overlates til ekskluderende krefter, som bygger opp forestillingen om noe fortidig norsk vi lengter tilbake til. Jeg har registrert at det av og til tegnes et bilde av kristendommen som et redskap til å bygge skranker mot Den andre, der Den andre blir en trussel og kristendommen fremstilles som et vern mot Den andre. Dette er misbruk av kristendommen, og langt fra Jesu ord, han som i sin programtale i Nasaret sier: «*Herrens ånd har salvet meg til å forkynne et godt budskap for fattige, for å rope ut at fanger skal få frihet og blinde få synet igjen, for å sette undertrykte fri, og rope ut et nådens år fra Herren*». Dette budskapet forplikter kirken til alt annet enn å lukke seg inne og ha nok med sitt eget – og sine egne. Tvert imot, det er en tale som åpner opp for mangfold. Det er en fortelling om hvordan Jesus åpner Gudsfolket – mot utstøtte, fattige og fengslede, mot folk fra andre land og etniske grupper: enken i Sarepta, den spedalske syrereren Naaman, den romerske offiseren Kornelius, den etiopiske evnukken; Jesus startet en bevegelse, en kraft som åpnet for alle.

Skal vi ha en samtale som bygger fellesskap, må vi kjenne mangfoldet av fortellinger. Vi trenger et bredt spekter av referanserammer, som en plattform for forståelse. Også for dem som har en annen kulturell tilhørighet enn en selv. Hvis jeg refererer til en politisk debatt som en kamp mellom *David og Goliat* eller bruker uttrykket *kamelen og nåløyet*, kan jeg ikke lenger ta for gitt at alle forstår referansene. Og det er flere forfattere som påpeker at de i mindre grad kan bruke bibelske bilder og referanser. Det er alvorlig for oss som samfunn, når vi har færre felles referanserammer. Bibelen var en tidligere en del av den kollektive forståelsen. Slik er det ikke lenger.

Felles referanserammer bygger fellesskap. Fordi det bygger fellesskap når vi forstår hva andre mener. Disse referanserammene gjelder jo ikke bare bibelen eller kristendommen. De spenner bredt: historiske hendelser (*9. april*), maktfordelingsprinsippet i grunnloven, litterære klassikere (*Lille Marius*) og mye mer. Og de utvides stadig. De BØR stadig utvides. Fordi samfunnet endrer seg, og demografien endrer seg. Når en av mine muslimske venner refererer til *Bilal, den første bønneroperen* bør jeg kjenne referansen. Når mine barn bruker uttrykk fra Karpes tekster, bør jeg forstå referansen. Felles referanserammer og kollektiv forståelse er og må være et pågående prosjekt som utfordre oss alle. Og kan jeg legge til: der skolen har et særlig ansvar.

Det er jo ingen motsetning mellom mangfold og kulturarv, og det ene kan åpne for det andre. For noen år siden var det et pilegrimsprosjekt i Groruddalen i Oslo, innen rammen av Den kulturelle skolesekken. Det ble definert som et

kulturhistorisk prosjekt, og prester fra området ledet vandringen. Så viste det seg at dette ble et viktig dialogprosjekt: elevene brakte med seg egne pilegrimserfaringer fra ulike religioner, og dermed oppsto nye samtaler, med utgangspunkt i den gamle pilegrimsleden gjennom Groruddalen.

Når vi bygger fellesskap, må det være bredt, dynamisk og sammensatt. Et ekskluderende fellesskap vil forvitte og krympe. Og det er heller ikke et fellesskap.

Ett av perspektivene på markeringen av 2030 handler om utviklingen av Norge som en nasjon. Det er nok av eksempler på hvordan nasjonalisme blir innovervendt og farlig. Det er nok av eksempler på at å snakke om nasjon handler om ekskludering, diskriminering og usynliggjøring. Ordet nasjonal kan være et krevende ord. Kanskje nettopp derfor er det viktig å ta ordene i bruk og ta eierskap og definisjonsmakt til dem. Ordet *nasjonal* må ikke få et etterlatt inntrykk av grenser mot verden og avstand til andre. Det brutale overfallet på Ukraina og krigen der har vist at ordet nasjon kanskje er viktigere enn vi er vant til å tenke her i landet. Fordi det definerer faktisk et fellesskap. Eierskap til navn og historiske personer og hendelser har vist seg å bety noe. Så nettopp i dag, hvor det brenner i Europa, der Ukraina kjemper for sin eksistens som selvstendig nasjon, bør vi forstå at det også er viktig å snakke om hva en nasjon er. Ukrainas historie blir misbrukt av Russland, og brukt som begrunnelse for et brutalt angrep. Fortellingen om Kyiv-riket er blitt viktigere i Ukraina etter Russlands invasjon.

Samtidig vise dette en annen side ved et slikt nasjonaljubileum: at historien aldri er nasjonal. Norges historie handler i stor grad om Europa og om verden. Fortellingene om tilblivelsen av en nasjon og om innføringen av kristendommen handler om Roma, Jerusalem, Bysants og Kyiv. Perspektivene på nasjonaljubileet må altså også være internasjonale.

Og de må være lokale. For alt som skjedde, skjedde på et sted. Eller for å være mer presis: på mange steder. Jeg tror det er en veldig styrke ved nasjonaljubileet at det er en pågående jubileumsstafett, fra Hundorp i 2021 til Stiklestad i 2030. Det gir en mulighet til å markere ulike tema og ulike steder. I 2021 var det 1000 år siden møtet mellom Olav Haraldsson og Dale Gudbrand på Hundorp, der de kjempet om hvilken Gud som var den sterkeste. Et skikkelig dårlig forbilde for vår tids religionsdialog, og dermed et godt utgangspunkt for jubileet til å løfte frem BÅDE fortellingen om dette tusenårgamle møtet og religionsdialog i dag.

Jeg har registrert diskusjonen om hvor og når Norge ble født, og forholdet mellom Hafrsfjord og Stiklestad. Da tror jeg at vi skal tenke om relasjonen

mellom de ulike årene, stedene og temaene som KUMULATIVT. Jo mer oppmerksomhet om ett av dem, jo lettere bør det være å få oppmerksomhet om et annet. Uansett tror jeg det er dette vi bør legge til grunn. At det ikke er en oppmerksomhetspott som skal deles, men oppmerksomhet som skal vokse. Jo mer vi hører om Bjarkøy, desto lettere er det å få oppmerksomhet om Moster. Fordi fortellingene henger sammen, fordi jubileet henger sammen. Jobben nå består i å få MER oppmerksomhet og større betydning. Mer samtale og mer læring.

Potensialet er stort. For det er mange steder i Norge som for eksempel har en Olavskilde – og som har fortellinger knyttet til denne. Og mange, mange steder som har en middelalderkirke, med interiør som representerer både lokalhistorie og internasjonal kulturutveksling. I denne sammenheng er det relevant å nevne regjeringens kirkebevaringsprogram, med det som kalles et generasjonsfond. Kirkebevaring handler om stav, mørtel og stein, men det handler også i stor grad om formidling. Jeg har store forventninger til et stort løft knyttet til formidlingsbiten, til bygg, interiør, kunst, historie. For også dette er en bit av fortellingen om Norge i 1000 år.

Så håper jeg at dette kommer tydelig inn i skolen. Dette har jeg sett lite til, og jeg forventer at det kommer mer. Det er behov for et skikkelig løft og flere undervisningsopplegg.

Kristendommen er innvevd i alle de tema som nasjonaljubileumsstafetten berører – og det skal den være. På Moster er det nasjonale jubileet for å markere innføringen av kristenretten i gang. Der markeres overgangen fra maktsamfunn til rettsamfunn. Å se på et samfunns lover, er en god inngang for å forstå verdiene de verdien et samfunn til enhver tid bygger på. Lovene endres, de omformuleres og byttes ut, i tråd med samfunnets og verdienes endringer. Og slik har det egentlig alltid vært. Se for eksempel på uttrykket øye for øye, tann for tann. Dette omtales ofte som et brutalt prinsipp og uttrykk for menneskers råskap. Men egentlig var det i høyeste grad et siviliserende prinsipp. Uttrykket er hentet fra Den hebraiske bibel/Det gamle testamentet. Før det ble innført kunne en straff langt overgå en forbrytelse i omfang. En mann som hadde voldtatt en kvinne eller drept et annet menneske, kunne bli straffet med at hele hans slekt eller landsby ble utryddet. Da medførte det nye prinsippet øye for øye, tann for tann at straffen skal stå i forhold til forbrytelsen. Og det er jo nettopp dette prinsippet vårt rettsvesen bygger på den dag i dag: det skal være samsvar mellom omfanget av forbrytelsen og straffen. (Så hører det med til historien at Jesus innfører prinsippet om å vende

det andre kinnet til. Men dette er jo i liten grad lagt til grunn for vår rettspraksis....)

Kristenretten som ble vedtatt på Moster i 1024 inneholdt regler om alt fra dåp og gravferd, om faste og kirkebygging, om helligdager, trolldom og plikter for prest og biskop. Den bygget på ideen om at det finnes noe som er rett, uavhengig av maktforholdene i samfunnet. Kanskje kan man si at det er den retten som sprang ut fra Pauli ord om at Gud ikke gjør forskjell på folk. Dette betyr jo ikke at vi i 1024 fikk et samfunn som ikke gjorde forskjell på folk. Men det var starten på en endring. I den eldre Gulatingsloven fantes det regler som pekte på et samfunn der makt gav rett. Kristenretten vitner om starten på en ny tid, der samfunnet skal ta ansvar for de svakeste. Begrunnelsen for dette var at alle mennesker var skapt i Guds bilde. Professor Jørn Øyrehagen Sunde skriver om innføringen av kristenretten: *«Det er i dag vanskeleg å forstå kor radikal endring kristninga av samfunnet var. Fram til den tid var styrke og makt gode i seg sjølv, og makt gav rett. Men med kristninga vart makt og rett skilt – rett var noko som sprang ut av Guds vilje og ikkje av forhold mellom menneske. Dermed vart herren si makt over trælen redusert, og til slutt var denne forma for slaveri avskaffa. Fedre og brødre si makt over kvinner vart redusert, og ei kvinne skulle etter kvart til dømes samtykkja ved ekteskap. Den rike si makt over den fattige vart redusert, og etter kvart fekk ein innført ei almisseplikt. Og hemnretten, sjølve grunnpilaren i rettsystemet, vart erstatta av kongen si plikt til å sikra Guds fred.»*

Kirke og lov hørte tett sammen, slik det for eksempel var på Frostating, der lovboken ble båret av presten fra kirken og ut på tinget. Nå må det understrekes at det var jo ikke slik at Kristenretten ble innført og vips var samfunnet endret. Dette tok tid. Lang tid, og Magnus Lagabøtes landslov fra 1274 var nok vel så viktig for å endre samfunnet fra makt til rett.

Det er alltid dilemmaer knyttet til markering av jubileer. Men i disse dilemmaene ligger jo muligheten til å få frem en større bredde i både historiefortellingen – og forståelsen av samtiden. Et eksempel på dette er forestillingen om at et mangfoldig samfunn er noe som utviklet seg i Norge fra 1970-tallet. Men dette er jo ikke riktig. For eksempel finnes det i Trøndelag eksempler på både sørsamisk kultur fra vikingtiden og rester av skogfinnekultur fra 1700-tallet. Trolig er vikingtiden mye mer sammensatt og kulturåpen enn det av og til fremstilles som. Fortellingen om Norge på tusentallet er en fortelling om mangfold og kulturmøte, akkurat som fortellingen om Norge i 2030 er det. Siden fortellingen om Norge er en vev med mange tråder, er også

nasjonaljubileet det samme. De mange fortellingene viser at Norge alltid har vært mangfoldig, i utvikling og i tett kontakt med resten av verden. Der fortellinger møtes utvides fellesskap, der oppstår nye fellesskap.

Det er ingen grunn til å skape en motsetning mellom å utforske og markere kulturarven – inklusive kristendommens betydning – og å løfte frem at vi er et mangfoldig og flerkulturelt samfunn. Norge har en grunnlov som fastslår både kristendommens plass OG et mangfoldig og flerreligiøst samfunn. Norge trenger å snakke om historie, om røtter, om kulturarv og om utviklingen av en nasjon. Men historie blir gjerne siling av fortid, og den silingen må vi være bevisst på. Jubileet er en anledning til selvkritisk refleksjon om fellesverdier, verdiformidling og toleranse for mangfold – og toleransens grenser.

Jubileene bærer i seg et trassig ønske om å forstå hverandre bedre. Det ligger bak prosjektet Ungdommens Hærpil. I historisk tid fungerte hærpila som en beskjed om at folk skulle samles til ting, møte eller kamp. I dag hærpila en oppfordring til unge for å kjempe for det som er viktig for dem, med dagens kampmidler; dialog, demokratiske verdier og ytringer i det offentlige rom. Historie, nåtid og fremtid. Å markere jubileene i årene fremover er en anledning til å løfte frem den store samtalen. Om historie, røtter, om drømmer for fremtiden og hva vi må ta tak i dag. Norge trenger denne anledningen, som gir rammer for alle som tar ansvar for å ta den store samtalen – om hvem vi er – og hvem dette VI-et omfatter og hvem som faller utenfor.

Tusenårsmarkeringene er nettopp en mulighet for å bygge plattformer for denne samtalen, for å bygge fellesskap og for å løfte blikket.